

УДК 342.7

ПРАВО ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМАХ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Юрій КИРИЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри політології та права
Запорізького національного технічного університету

SUMMARY

This article explores the constitutional practice of regulatory right to social security in Ukraine and the European mainland. Analyzed the legal content of the right enshrined in article 46 of the Constitution of Ukraine and in similar constitutional norms European countries. The necessity of this article supplement part four and presenting it in a new edition.

Key words: constitution, social rights, social protection, social security, social risks.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджена конституційна практика нормативного регулювання права на соціальне забезпечення в Україні та державах континентальної Європи. Проаналізовано юридичний зміст права, закріпленого в ст. 46 Конституції України й аналогічних нормах конституцій європейських країн. Обґрунтована необхідність доповнення цієї статті частиною четвертою та її викладення в новій редакції.

Ключові слова: конституція, соціальні права, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні ризики.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження права на соціальне забезпечення зумовлена глобальними тенденціями соціальної орієнтації державної політики демократичних країн і, зокрема, спрямуванням політики України на побудову соціальної держави.

Соціальне забезпечення тісно пов'язане з рівнем життя громадян держави. Тому в умовах значного соціального розшарування українського суспільства, різкого зниження рівня забезпеченості економічно неактивної частини населення (людей похилого віку, непрацездатних, безробітних тощо), проблеми недостатньої гарантованості й захищеності права кожної людини на соціальне забезпечення зумовлюють нагальну потребу теоретичного переосмислення юридичного змісту ст. 46 Конституції України та внесення пропозицій, які сприяли б ефективнішому забезпеченню цього права.

Неоднаковість застосування термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» у міжнародно-правових актах, Основному Законі України та конституціях європейських держав, а також плюралізм поглядів учених щодо цих питань потребують подальшого наукового аналізу цієї проблеми.

Метою та завданнями статті є проведення порівняльно-правового аналізу конституційного регулювання права на соціальне забезпечення в Україні й державах континентальної Європи, їх відповідність міжнародно-правовим актам і формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 46 Конституції України.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Окремі питання правового регулювання основних елементів права на соціальне забезпечення (право на пенсійне забезпечення, право на отримання соціальної допомоги, право на соціальне обслуговування та утримання) досліджували М.І. Боднарук, Н.Б. Болотіна, С.О. Верланов, М.Д. Бойко, О.Є. Мачульська, О.В. Москаленко, А.А. Нечай, О.З. Панкевич, Ж.М. Пустовіт, П.М. Рабінювич, С.М. Синчук (Сивак), І.М. Сирота, Б.І. Сташків,

Н.М. Стаховська, Б.С. Стичинський та інші вчені. Однак чимало аспектів зазначеної проблеми залишаються невисвітленими, зокрема, потребує вивчення практика законодавчого закріплення права на соціальне забезпечення в європейських державах, а також приведення положень Конституції України до міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Конституція України в ч. 1 ст. 46 установила право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом [1]. Це право закріплено в більшості сучасних конституцій держав континентальної Європи, окрім Австрії, Боснії й Герцеговини, Грузії, Ліхтенштейна, Люксембурга, Німеччини, Норвегії та Швеції, де воно регулюється поточним законодавством. Правове регулювання цього права в європейських конституціях здійснюється двома способами: 1) автономним, тобто це право закріплено окремо від інших, у тому числі суміжних прав; 2) інтегративним, тобто це право закріплено разом з іншими, зазвичай, суміжними правами. Наприклад, в основних законах Азербайджану (ст. 38), Албанії (ст. 52), Білорусі (ст. 47), Болгарії (ст. 51), Вірменії (ст. 37), Греції (ст. 21, 22), Данії (ст. 75), Іспанії (ст. ст. 41, 50), Латвії (ст. 109), Литви (ст. 52), Македонії (ст. ст. 34, 35), Молдови (ст. 47), Монако (ст. 26), Нідерландів (ст. 20), Польщі (ст. 67), Португалії (ст. 63), Росії (ст. 39), Сербії (ст. 69), Словаччини (ст. 39), Словенії (ст. 50), Туреччини (ст. ст. 60, 61), Угорщини (§ 70/Е), Чехії (ст. 30 Хартії основних прав і свобод), Франції (п. 9 Преамбули 1946 р.), Швейцарії (ст. 41), так само як і в Україні, розглядуване право виокремлено в самостійну статтю. Водночас у конституціях Андорри, Бельгії, Естонії, Італії, Румунії, Сан-Марино, Фінляндії та Хорватії вказане право закріплено з іншими правами людини. Наприклад, у ст. 30 Конституції Андорри, ч. 1 ст. 28 Конституції Естонії та п. 2 ст. 43 Конституції Румунії право на соціальне забезпечення

закріплено разом з правом на охорону здоров'я [2; 3; 4], у ч. 3 ст. 38 Конституції Італії – з правом на навчання та професійну підготовку [5, с. 429], у ч. 2 ст. 56 Конституції Хорватії – з правами, пов'язаними з пологами, материнством і доглядом за дітьми [6], у ст. 23 Конституції Бельгії та § 19 Основного Закону Фінляндії – з правами на медичну допомогу, житло, безпечне довкілля тощо [5, с. 111; 7].

Особливістю чинної норми ст. 46 Конституції України є те, що вона адресована громадянам і тим самим відрізняється від ст. ст. 22, 25 Загальної декларації прав людини, ст. 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та ст. 13 Європейської соціальної хартії (переглянутої) [8, с. с. 11, 12, 42, 110], де йдеться про «кожну людину», а також від конституційної практики деяких європейських держав (Естонія, Португалія, Росія, Сербія, Туреччина, Фінляндія, Франція, Швейцарія). Крім того, поточне законодавство та деякі нормативно-правові акти України передбачають більш високі гарантії у сфері соціального забезпечення, ніж це передбачено в Конституції України. У зв'язку з цим, пропонуємо в ч. 1 ст. 46 Конституції України термін «громадяни» замінити на термін «кожен», що, на нашу думку, по-перше, буде більше відповідати міжнародно-правовим стандартам, у тому числі вимогам Конвенції № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» та Конвенції № 118 «Про рівноправність громадян держав та іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення», прийнятим Генеральною конференцією МОП, відповідно, 28 червня 1952 р. та 28 червня 1962 р., а також зарубіжному досвідові; по-друге, не буде суперечити положенню ч. 1 ст. 26 Основного Закону України, у якому зазначено, що «іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами ... як і громадяни України» [1]; по-третє, як зазначив П.М. Рабінович, це значно розширить коло носіїв цього права «порівняно з тим, яке визначено у нинішньому тексті (зокрема, у ч. 1 ст. 46)» [9, с. 57]. До речі, ще у проекті Конституції України в редакції від 1 липня 1992 р. у ст. 43 було передбачено, що суб'єктом права на соціальне забезпечення є «кожен» [10, с. 131].

У ч. 1 ст. 46 Конституції України зафіксовано термін «соціальний захист», який містить у собі й термін «забезпечення», тобто зі змісту цієї норми випливає, що соціальне забезпечення є складовою соціального захисту. Подібне формулювання («соціальний захист», що включає соціальне забезпечення) закріплено і в п. «ж» ст. 72 Конституції Російської Федерації. Але, як вважає Н.М. Стаховська, «з цього формулювання (положення ч. 1 ст. 46 Конституції України – прим. авт.) важко визначити точний зміст і повний обсяг права громадян на соціальний захист. Подібна конструкція речення зумовлює виникнення таких запитань: що, крім зазначеного права на соціальне забезпечення (види якого перелічені в нормі), включає право громадян на соціальний захист?; якщо право на соціальний захист включає лише право на різні види соціального забезпечення, то в чому тоді полягає різниця між правом на соціальне забезпечення і правом на соціальний захист» [11, с. 55]. На невідповідність аналізованого формулювання міжнародним стандартам соціальних прав звертають увагу й інші вчені. Так, Н.Б. Болотіна зауважує, що «термін «соціальний захист», який замінює термін «соціальне забезпечення» (за проектом Конституції) ... не можна вважати таким, що відповідає змісту ст. 46» [12, с. 37–38].

У міжнародній практиці визнанням вважається, що соціальний захист застосовується щодо всіх соціальних прав,

до яких, крім права на соціальне забезпечення, належить право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання житла безоплатно або за доступну для них плату (ч. 2 ст. 47 Конституції України), право на достатній життєвий рівень (ст. 48), право на охорону здоров'я (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), право на освіту (ст. 53) [1]. Отже, можна стверджувати, що термін «соціальний захист» охоплює майже всю сферу соціальної діяльності держави, у тому числі й захист порушених соціальних прав, і виходить за межі диспозиції досліджуваної норми.

Право на соціальне забезпечення є правом на певні блага, визнаних суспільством необхідними. Це право гарантує насамперед непрацездатним при наявності відповідних умов на мінімальному рівні мати певні блага, а не здобувати їх. Але це право пов'язане з економічними та іншими можливостями держави й без виділення необхідних коштів не реалізується.

Право на соціальне забезпечення закріплено в основних законах більшості держав континентальної Європи, зокрема, Азербайджану (п. 1 ст. 38), Албанії (п. 1 ст. 52), Вірменії (ст. 37), Італії (ч. 1 ст. 38), Латвії (ст. 109), Молдови (ст. 47), Нідерландів (п. 2 ст. 20), Польщі (ч. 1 ст. 67), Португалії (п. 1 ст. 63), Словаччини (п. 1 ст. 39), Туреччини (ст. 60), Угорщини (п. 1 § 70/Е), Фінляндії (ч. 1 § 19), Хорватії (ч. 1 ст. 53), Чехії (п. 1 ст. 30 Хартії основних прав і свобод), Чорногорії (ч. 1 ст. 67) та Франції (п. 9 Преамбули 1946 р.). Наприклад, у п. 1 ст. 63 Конституції Португалії проголошується, що «всі мають право на соціальне забезпечення» [5, с. 538]. І тільки чотири країни на конституційному рівні (Македонія, Румунія, Сербія, Словенія) закріпили термін «захист».

Слід зазначити, що серед науковців немає єдиної думки щодо змісту поняття «соціальний захист» як правової категорії та його співвідношення з поняттям «соціальне забезпечення». Так, за визначенням Н.Б. Болотіної, «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» – різні за змістом і цілями поняття [12, с. 51], а Н.М. Стаховська звертає увагу на те, «що й сам законодавець, застосовуючи його (поняття «соціальний захист» – прим. авт.) у численних нормативно-правових актах, не до кінця визначився в його значенні та конкретному змісті. Ще важче це зробити науковцю, який не був ініціатором запровадження в правовий лексикон категорії «соціальний захист» [11, с. 57]. Крім того, законодавча практика України склалася так, що термін «соціальний захист» застосовується щодо окремих категорій населення – ветеранів війни, інвалідів, громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, політичних репресій тощо. Тобто, ідеться про додаткове забезпечення цих осіб понад загальний рівень, у зв'язку з тим, що вони зазнали соціальних ризиків особливого роду, таких, котрих у звичайних умовах людина не зазнає.

З огляду на викладене, ми вважаємо, що закріплення в конституційній нормі терміна «соціальний захист» не є вдалим для позначення правової категорії, оскільки він позбавлений конкретного змісту. Тому пропонуємо словосполучення «соціальний захист, що включає право на забезпечення» виключити з тексту ч. 1 ст. 46 Конституції України, замість якого включити термін «соціальне забезпечення», якого буде достатньо для охоплення всіх його форм і видів і яке, за словами П.М. Рабіновича та О.З. Панкевича, «є більш вдалим, ніж «соціальний захист» ... та більш привабливим» [13, с. 105]. На доцільність застосування саме терміна «соціальне забезпечення» вказує і Н.Б. Болотіна [14, с. 38].

У ч. 1 ст. 46 Основного Закону України також закріплені юридичні підстави, за наявності яких у людини виникає потреба в соціальному забезпеченні, а саме: у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та старості, які, згідно з міжнародними соціальними стандартами, належать до соціальних ризиків. Але цей перелік не є вичерпним, тобто законодавством можуть бути передбачені й інші обставини як підстава для соціального забезпечення. Із соціальними ризиками може зіштовхнутися кожна людина як член громадянського суспільства, вони зумовлені її біологічною, фізіологічною та соціальною природою, мають загальний характер і зазвичай передбачувані й люди зазнають їх вплив у певний час і за певних обставин. Соціальні ризики настають незалежно від волі людини, не можуть бути нею усунені самостійно та потребують адекватного реагування з боку суспільства й держави. Перелік цих ризиків, котрі на конституційному рівні визнаються державою, у кожній конкретній країні має свої відмінності.

Аналіз положень конституцій європейських держав свідчить про те, що в них, як правило, закріплені такі соціальні ризики, як непрацездатність, хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника й безробіття з незалежних від людини обставин. При цьому варто звернути увагу на застосування в них різних термінів одного спрямування, зокрема: термін «хвороба» вживається в конституції Швейцарії (п. 2 ст. 41); термін «інвалідність» – у конституціях Греції (п. 2, 3 ст. 21), Македонії (ч. 3 ст. 35), Сербії (ч. 4 ст. 69), Туреччини (ч. ч. 1, 2 ст. 61), Хорватії (ч. 2 ст. 57), Чорногорії (ст. 67); разом обидва терміни – у конституціях Вірменії (ст. 37), Італії (ч. 2 ст. 38), Литви (ст. 52), Молдови (п. 2 ст. 47), Монако (ст. 26), Польщі (ч. 1 ст. 67), Росії (п. 1 ст. 39), Угорщини (п. 1 § 70/Е), Фінляндії (ч. 2 § 19). У Конституції Сербії (ч. ч. 3, 4 ст. 69) закріплено термін «тимчасова втрата працездатності»; у конституціях Албанії (п. 1 ст. 52), Естонії (ч. 1 ст. 28), Латвії (ст. 109), Македонії (ч. 2 ст. 35), Словаччини (п. 1 ст. 39), Хорватії (ч. 1 ст. 57) – «втрата працездатності»; України (ч. 1 ст. 46) – «повна, часткова або тимчасова втрата працездатності»; Португалії (п. 3 ст. 63) та Чехії (п. 1 ст. 30 Хартії основних прав і свобод) застосовуються терміни «втрата працездатності» й «хвороба»; Азербайджані (п. 3 ст. 38) та Білорусі (ст. 47) – усі три терміни: «втрата працездатності», «хвороба» й «інвалідність». Але слід зауважити, що поняття «втрата працездатності» охоплює поняття «хвороба» (тимчасова втрата працездатності) та поняття «інвалідність» (повна чи тимчасова втрата працездатності). І тому не логічно закріплювати в одній конституційній нормі кілька понять, одне з яких є складовою іншого поняття. Також не доцільно встановлювати в ч. 1 ст. 46 Конституції України вичерпний перелік видів непрацездатності громадян. Такий висновок напрашується у зв'язку з тим, що ні в міжнародно-правових актах, ні в жодній конституції європейських держав відсутній такий перелік.

Конституцією України закріплено право на соціальне забезпечення також у старості. Такий термін вживається і в конституційних нормах Білорусі, Вірменії, Греції, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Молдови, Монако, Португалії, Словаччини, Угорщини, Швейцарії, а в конституціях Болгарії й Туреччини – «похилого віку». При цьому вітчизняний законодавець, застосовуючи конституційне поняття «старості», насамперед мав на увазі призначення громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку, трудової чи соціальної пенсії. Але термін «у старості» належить не

до юридичних термінів, а до медико-біологічних. Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, він означає «період життя, що настає після зрілості й характеризується поступовим послабленням діяльності організму; похилий вік кого-небудь ...» [15, с. 1189]. Як вважає С.М. Сивак, «старість – це природний стан організму, зумовлений його фізіологічним, біологічним, психологічним розвитком. А пенсійний вік – це встановлений законодавством соціальний ризик, з яким держава пов'язує виникнення права особи на пенсію» [16, с. 72]. На нашу думку, у ч. 1 ст. 46 Конституції України більш прийнятним буде, замість терміна «у старості», застосовувати термін «після досягнення пенсійного віку», як це зробили законодавці деяких європейських країн. Так, в основних законах Азербайджану (п. 3 ст. 38), Албанії (п. 1 ст. 52), Росії (п. 1 ст. 39), Фінляндії (ч. 2 § 19) закріплено термін «досягнення віку», а в Литві (ст. 52), Польщі (ч. 1 ст. 67) та Румунії (п. 2 ст. 43) – «досягнення пенсійного віку». Наприклад, у ч. 1 ст. 67 Конституції Польщі проголошено, що «громадянин має право на соціальне забезпечення в разі непрацездатності через хворобу або інвалідність, а також після досягнення пенсійного віку ...» [17].

У ч. 2 ст. 46 Конституції України передбачено гарантії соціального забезпечення через визначення фінансових джерел (загальнообов'язкове державне соціальне страхування, бюджетні й інші джерела) і створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (перший блок гарантій). Тобто, вітчизняний законодавець на конституційному рівні визначив не тільки коло суб'єктів соціального страхування, а й джерела фінансування, з яких проводиться це забезпечення, а також установив перелік закладів, яким надано право догляду за непрацездатними.

Термін «соціальне страхування» закріплено в конституціях Андорри (ст. 30), Бельгії (п. 2 ст. 23), Болгарії (п. 1 ст. 51), Греції (п. 4 ст. 22), Іспанії (ст. 41), Македонії (ст. 34), Сан-Марино (ст. 9), Сербії (ч. 5 ст. 69), Словенії (ч. 2 ст. 50), Угорщини (п. 2 § 70/Е), Хорватії (ч. 1 ст. 56) та Чорногорії (ч. 1 ст. 67). Основною ознакою цього терміна є діяльність щодо створення спеціальних страхових фондів із застосуванням страхового методу – унесення обов'язкових платежів (страхових внесків) працюючими й роботодавцями для цільового використання цих коштів на соціальне забезпечення. Але в жодній із зазначених конституційних норм відсутній перелік суб'єктів і джерел соціального забезпечення та перелік закладів за догляду за непрацездатними. Водночас у деяких країнах на конституційному рівні закріплені положення, які побудовані на принципі турботи держави про соціально незахищених членів суспільства, а також благодійності. Наприклад, у п. V ст. 38 Конституції Азербайджану зазначено, що «держава створює можливості для розвитку благодійної діяльності, добровільного соціального страхування та інших форм соціального забезпечення» [18], у п. 2 ст. 39 Конституції Російської Федерації визначено, що «заохочується добровільне соціальне страхування, створення додаткових форм соціального забезпечення та благодійності» [19], у ч. 2 ст. 28 Конституції Естонії – «держава заохочує добровільне піклування та піклування, яке здійснюється самоврядуваннями» [3], у ст. 41 Конституції Іспанії – «додаткові послуги та допомога здійснюється на добровільній основі» [5, с. 380], у ч. 5 ст. 38 Конституції Італії – «приватна благодійність вільна» [5, с. 429].

З огляду на зарубіжний досвід, доцільно ч. 2 ст. 46 Конституції України переформулювати й викласти так: «Це право

гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням і створенням мережі закладів для соціального обслуговування непрацездатних. Заохочується добровільне соціальне страхування, створення додаткових форм соціального забезпечення та благодійна допомога непрацездатним».

Другий блок гарантій закріплено в ч. 3 ст. 46 Конституції України, де забезпечення мінімальних соціальних гарантій непрацездатних здійснюється через запровадження такого соціального стандарту, як прожитковий мінімум. Цей стандарт є кількісним критерієм мінімально допустимого рівня життя громадян, знижувати нижче за який держава не може. Про рівень життя нижче за встановлений мінімум також ідеться в ст. 50 Конституції Іспанії; про відповідні життєві потреби трудящих – у ч. 2 ст. 38 Конституції Італії й ст. 57 Конституції Хорватії; про належний рівень життя – у п. 1 ст. 47 Конституції Молдови та в п. 1 ст. 43 Конституції Румунії; про основні умови існування – у п. 2 ст. 39 Конституції Словаччини й п. 2 ст. 30 Хартії основних прав і свобод Конституції Чехії; про гідне життя людини – у ч. 2 § 19 Конституції Фінляндії. І тому використання в тексті аналізованого положення такого показника, як прожитковий мінімум, є виправданим.

Відомо, що соціальне забезпечення здійснюється через грошові виплати у двох основних формах: пенсій і матеріальної допомоги. Але під час дослідження змісту ч. 3 ст. 46 Конституції України постає принаймні три питання: 1) що вважається «основним джерелом існування»?; 2) чому пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають бути встановлені не нижче за прожитковий мінімум?; 3) а якщо пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги не є основним джерелом існування, тоді за логікою законодавця виходить, що встановлювати цей мінімум не обов'язково? Ми вважаємо, що закріплювати в конституційній нормі формулювання «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування» не потрібно. На наш погляд, аналізовану норму слід викласти в редакції, яку запропонував П.М. Рабінович до ст.48 Конституції України, а саме: «Це право забезпечується встановленням мінімального розміру пенсії, інших видів соціальних виплат і допомоги, а також заробітної плати, не нижчого ніж прожитковий мінімум, визначений законом» [9, с. 57]. При цьому словосполучення «а також заробітної плати» необхідно виключити із запропонованого тексту у зв'язку з тим, що в цьому разі воно дублює ч. 4 ст. 43 Основного Закону України.

Майже в кожній третій європейській державі законодавець на конституційному рівні виділяє певні категорії громадян, яким, порівняно із загальним колом осіб, котрі мають право на соціальне забезпечення, надається особливий правовий статус і додаткові пільги та види соціального забезпечення. Це насамперед такі категорії громадян, як ветерани війни й ветерани праці (ст. 47 Конституції Білорусі, ч. 3 ст. 50 Конституції Словенії); інваліди (п. 5 ст. 51 Конституції Болгарії, п. 2 ст. 21 Конституції Греції, ч. 3 ст. 28 Конституції Естонії, ч. 3 ст. 35 Конституції Македонії, п. 1 ст. 51 Конституції Молдови, п. 2 ст. 71 Конституції Португалії, ч. 4 ст. 69 Конституції Сербії, ч. 2 ст. 61 Конституції Туреччини, ч. 2 ст.57 Конституції Хорватії, ст. 68 Конституції Чорногорії), особи з фізичними, розумовими та психічними відхиленнями (п. 4 ст. 51 Конституції Болгарії, ч. 3 ст. 28 Конституції Естонії, ст. 51 Конституції Молдови) тощо. Тобто, ці норми спрямовані на формування в суспільстві гуманного, шанобливого ставлення до зазначених категорій громадян, а також гарантування їм рівних з іншими

громадянами можливостей для участі в політичній, економічній і соціальній сферах, створення сприятливих умов для повноцінного способу життя. Наприклад, у п. 2 ст. 21 Конституції Греції зазначено, що «багатодітні сім'ї, інваліди війни та мирного часу, жертви війни, удови та сироти загиблих на війні, а також хворі, які страждають невилковними фізичними чи психічними хворобами, мають право на особливу турботу держави» [5, с. 253].

З урахуванням зарубіжного досвіду, з метою виконання вимог Європейської соціальної хартії (переглянутої), ратифікованої Верховною Радою України у 2006 р., пропонуємо чинну ст. 46 Конституції України доповнити додатковим положенням (частиною 4), виклавши її так: «Держава виявляє особливу турботу стосовно ветеранів війни, праці та інвалідів, уживає заходів щодо забезпечення їхньої соціальної та професійної інтеграції, участі в суспільному житті».

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що право на соціальне забезпечення – одне з найважливіших соціальних прав, яке безпосередньо залежить від економічного розвитку країни й ресурсів суспільства та тісно пов'язано з правами на працю, житло, медичну допомогу тощо. Тому його забезпечення й захист набуває все більшого значення та зумовлює нагальну потребу теоретичного переосмислення змісту права, закріпленого в ст. 46 Конституції України.

Враховуючи те, що наша держава є учасницею Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, у зв'язку з чим вона зобов'язана застосовувати його положення в національному законодавстві, а також європейський досвід щодо регулювання на конституційному рівні права на соціальне забезпечення ми пропонуємо чинну ст. 46 Конституції України викласти в новій редакції: «Кожен має право на соціальне забезпечення після досягнення пенсійного віку, у разі втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього обставин та в інших випадках, передбачених законом».

Це право гарантується загальнообов'язковим державним страхуванням і створенням мережі закладів для соціального обслуговування непрацездатних. Заохочується добровільне соціальне страхування, створення додаткових форм соціального забезпечення та благодійна допомога непрацездатним.

Це право забезпечується встановленням мінімального розміру пенсії, інших видів соціальних виплат і допомоги, не нижчого ніж прожитковий мінімум, визначений законом.

Держава виявляє особливу турботу стосовно ветеранів війни, праці й інвалідів, уживає заходів щодо забезпечення їхньої соціальної та професійної інтеграції, участі в суспільному житті».

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституція Князівства Андорра від 14 березня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/aconst2.htm>.
3. Конституція Естонської Республіки 28 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uznal.org/constitutions.php>.
4. Конституція Румунії від 21 листопада 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.constitutions.ru/archives/184>.
5. Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 816 с.

6. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р., у редакції від 9 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constitutions.ru/archives/195>.
7. Основний Закон Фінляндії від 11 червня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.constitutions.ru/archives>.
8. Права людини : міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / упоряд. В. Павлик, В. Тесленко. – К. : Факт, 2001. – 152 с.
9. Рабінович П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина : можливості модернізації в Україні / П. Рабінович // Право України, 2012. – № 8. – С. 50–59.
10. Конституція незалежної України : у 3 кн. / під заг. ред. С.П. Головатого. – К. : Українська Правнича Фундація, 1995. – Кн. 1 : Документи, коментарі, статті / упоряд. С.П. Головатий, Л.П. Юзьков. – 1995. – 398 с.
11. Стаховська Н. Соціальне забезпечення чи захист? / Н. Стаховська // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 8. – С. 54–57.
12. Болотіна Н. Концепція кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення / Н. Болотіна // Право України. – 1996. – № 7. – С. 51–53.
13. Рабінович П. Соціальне право : деякі питання загальної теорії / П. Рабінович, О. Панкевич // Право України. – 2003. – № 1. – С. 104–107.
14. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні : проблеми термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 35–39.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпень : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
16. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа / С. Сивак // Право України. – 1997. – № 12. – С. 70–74.
17. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>.
18. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tjintel.narod.ru/CISLegislation>.
19. Конституція Російської Федерації від 12 грудня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uznal.org/constitutions.php>.